

УДК 37.035.7

DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.4.9>**Ольга КОВАЛЬЧУК**

кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна, 32300

ORCID: 0000-0003-3100-2538**Бібліографічний опис статті:** Ковальчук, О. (2025). Методи виховання як засіб формування соціальної активності у молодших школярів. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 4, 60–66, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.4.9>

МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається соціальна активність як одна з найпоширеніших форм активності особистості, що є ключовим фактором її розвитку. Наголошується, що формування соціальної активності ґрунтується на свідомому та несвідомому прагненні до зміни соціальних умов, формуванні якостей і ціннісних орієнтацій, а також на усвідомленому виборі участі в суспільному житті. В роботі висвітлено розуміння активності в педагогічній та психологічній науках, зокрема через призму ідей В. Роменця, Р. Сімко та В. Сухомлинського, які підкреслюють її як внутрішню властивість особистості, засіб самореалізації та міру домінування внутрішньої детермінації.

Особлива увага приділяється молодшому шкільному віку як сензитивному періоду для формування основ соціальної активності, враховуючи його вікові особливості: соціальну спрямованість розвитку, довільність поведінки, наслідування дорослих, формування моральних уявлень та ігрову діяльність. Науковці підкреслюють роль виховання як ключового фактора соціалізації та становлення соціальної активності, що реалізується через засвоєння норм, взаємодію, формування активної позиції та емоційно-ціннісне ставлення. Наводяться погляди Н. Бібік та Т. Андрійченко щодо створення освітнього середовища та використання уроків в початковій школі. Представлено класифікацію та характеристику методів виховання соціальної активності (словесні, практичні, емоційно-ціннісні) з конкретними прикладами їх застосування, що є важливим інструментарієм для педагогів.

Особлива увага приділяється позашкільній освіті як середовищу для розвитку соціальної активності. Зазначається, що різноманітні позашкільні гуртки і секції (спортивні, мистецькі, екологічні, технічні, туристичні) створює унікальні можливості для формування внутрішньої мотивації, свідомого вибору, командної взаємодії, відповідальності, ініціативності та лідерських якостей. Підкреслюється, що успіх у вихованні соціальної активності досягається через комплексне застосування методів, врахування вікових особливостей та тісну співпрацю всіх учасників освітнього процесу.

Ключові слова: соціальна активність, соціальна компетентність, молодші школярі, виховання, методи виховання, компетентнісний підхід, соціалізація, педагогічні умови, свідомо активність, позашкільна освіта.

Olga KOVALCHUK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Postgraduate Education, Kamyanets-Podilsk National University named after Ivan Ogienko, Ogienko str., 61, Kam'yanets-Podilskiyi, Khmelnytsky region, Ukraine, 32300

ORCID: 0000-0003-3100-2538

To cite this article: Kovalchuk, O. (2025). Metody vykhovannia yak zasib formuvannia sotsialnoi aktyvnosti u molodshykh shkoliariv [Methods of education as a means of forming social activity in junior schoolchildren]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 4, 60–66, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.4.9>

METHODS OF EDUCATION AS A MEANS OF FORMING SOCIAL ACTIVITY IN JUNIOR SCHOOLCHILDREN

This article examines social activity as one of the most common forms of personal activity and a key factor in individual development. It emphasizes that the formation of social activity is based on a conscious and unconscious striving to change social conditions, shape personal qualities and value orientations, and make a conscious choice to participate in public life. The paper explores the understanding of activity in pedagogical and psychological sciences, particularly through the ideas of V. Romenets, R. Simko, and V. Sukhomlynsky, who highlight it as an inherent personal quality, a means of self-realization, and a measure of the dominance of internal over external determination.

Special attention is given to junior school age as a critical period for forming the foundations of social activity, considering its age-specific characteristics: social orientation of development, voluntary behavior, imitation of adults, formation of moral concepts, and play activities. The authors underline the role of upbringing as a crucial factor in socialization and the establishment of social activity, realized through the assimilation of norms, interaction, the formation of an active stance, and an emotional-value attitude. The perspectives of N. Bibik and T. Andriychenko are presented regarding the creation of an educational environment and the use of natural science lessons for developing conscious activity and a responsible attitude towards the environment. The article also provides a classification and characteristics of methods of fostering social activity (verbal, practical, emotional-value) with concrete examples of their application, serving as an important tool for educators.

Furthermore, the paper highlights extracurricular education as an ideal environment for cultivating these qualities. The author notes that the diversity of extracurricular clubs and sections (sports, arts, ecological, technical, tourist) creates unique opportunities for forming internal motivation, conscious choice, teamwork, responsibility, initiative, and leadership qualities. It is stressed that successful cultivation of social activity is achieved through the complex application of various methods, consideration of age-related peculiarities, and close cooperation among all participants in the educational process.

Key words: *social activity, junior schoolchildren, upbringing, methods of upbringing, competency-based approach, socialization, pedagogical conditions, conscious activity, extracurricular education.*

Актуальність проблеми. Формування соціальної активності молодших школярів є одним із ключових завдань сучасної освіти, оскільки саме в цьому віці закладаються основи громадянської свідомості, моральних якостей, ініціативності та здатності до взаємодії в колективі. У період реформування української освіти та впровадження Концепції НУШ, особлива увага приділяється всебічному розвитку особистості учня, здатного до самовираження, співпраці, прийняття відповідальності за власні вчинки. Соціальна активність як інтегративна якість виявляється у прагненні дитини до участі в суспільно важливій діяльності, ініціативності, емоційно-моральній чутливості та комунікативності. Саме тому важливим стає питання ефективного використання методів виховання як засобів цілеспрямованого впливу на розвиток цих якостей у дітей молодшого шкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням соціалізації особистості в умовах освітнього простору займалася О. Сухомлинська. Розвиток особистості молодшого школяра, виховання як цілісний процес досліджувала О. Савченко. І. Бех – аксіологічний підхід до виховання, формування моральної та соціальної активності; В. Караковський – методи колективного творчого виховання; Л. Данилевська – розвиток соціальних компетентностей у дітей; Т. Поніманська – питання морального виховання та соціального становлення дитини.

Мета дослідження – проаналізувати та охарактеризувати методи виховання як ефективний засіб формування соціальної активності у молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Однією з найпоширеніших форм активності особистості є її соціальна активність. Розвиток особистості ґрунтується на її свідомому та несвідомому прагненні до зміни соціальних умов та формування якостей, здібностей і ціннісних орієнтацій. Передумовою соціальної активності є усвідомлений вибір особистістю участі в суспільному житті. Людина спочатку сама визначає ступінь своєї участі в соціальному житті, а вже потім займає певну позицію.

У педагогічній науці активність – найважливіша риса, здатність змінювати навколишню дійсність відповідно до власних потреб, поглядів, цілей. Активність проявляється в енергійній, інтенсивній діяльності, у праці, навчанні, участі в суспільному житті, різних видах творчості, іграх тощо.

У психології активність розглядається як внутрішня властивість особистості, що проявляється в саморегуляції поведінки, ініціативності, здатності до свідомого вибору цілей та засобів їх досягнення, а також у готовності до змін і особистісного розвитку. Як писав В. Роменець, активність є засобом самореалізації та духовного становлення людини. Він розглядав активність як центральну ланку розвитку особистості, підкреслюючи її роль у формуванні внутрішньої позиції, моральної свідомості та відповідального ставлення до життя (В. Роменець, 2001).

В свою чергу вчений-психолог Р. Сімко аналізуючи теоретичні аспекти активності та діяльності, пропонує розглядати ступінь активності людини як міру домінування внутрішньої детермінації над зовнішньою (Р. Сімко, В. Шинкарьок, А. Шинкарьок, 2019).

Активність учнів за їхнім ставленням до самої навчальної діяльності та засобів навчання, на думку деяких авторів, виражається в уважному слуханні вчителя, мовчазному зосередженні на своїх думках, пильному спостереженні за досвідом. Незважаючи на відсутність зовнішніх проявів, це насправді є справжньою активністю. Цієї думки дотримувався і В. Сухомлинський, наголошуючи, що мовчазна думка, спостереження і переживання навчального змісту – це «найвища форма пізнавального зусилля» (Г. Васянович, 2012).

Таким чином, активність пов'язана зі свідомим цілеспрямованим проявом зусиль учня і веде до успішного виконання будь-якого завдання, яке виникає в процесі навчання. Активність учнів необхідна на всіх ланках процесу навчальної діяльності і неодмінно передбачає ту чи іншу ступінь самостійності думки учнів.

Соціальну активність можна розглядати в кількох аспектах: з одного боку, як результат впливу соціального середовища, а з іншого – як фактор, який визначає це середовище.

Отже, соціальна активність – це сукупність форм людської діяльності, свідомо орієнтованої на вирішення завдань, що стоять перед суспільством, класом, соціальною групою в конкретний період. Як суб'єкти активності можуть виступати особистість, колектив, соціальна група, клас, суспільство в цілому. Активність проявляється в різних сферах: у трудовій, у суспільно-політичній, у сфері освіти, у сфері дозвілля та побуту.

Таким чином, соціальна активність – це прояв сутнісних властивостей особистості в суспільному житті. Всі ті соціальні фактори, які зумовлюють формування та розвиток особистості, разом з тим є факторами, що визначають і породжують її соціальну активність. Соціальна активність є показником цілеспрямованості особистості.

У психології соціальну активність розглядають як важливий фактор розвитку психологічного та емоційного розвитку людини. Необхідність відстоювати свої моральні та культурні цінності пробуджує в людині потребу змінювати або підтримувати стан соціального середовища, в якому вона перебуває. Суть соціальної активності полягає в її спрямованості на зміну обставин життя суспільства та свого життя

з користю для людей та для себе. Соціальна активність особистості розвивається під впливом усіх суспільних факторів, що впливають на людину. Головним фактором соціальної активності є реалізація індивідом його знань та умінь на благо суспільних інтересів, яким він бачить це благо зі своєї точки зору.

Молодший шкільний вік – це сензитивний період для формування соціальної активності. У цей час дитина починає активно входити в нову соціальну спільноту – шкільний колектив, в якому формуються норми поведінки, цінності, комунікативні вміння.

До основних вікових особливостей, що впливають на соціальну активність можна віднести:

- соціальну спрямованість розвитку. Молодші школярі починають більше орієнтуватися на дорослих та однолітків, у них розвивається потреба в соціальному визнанні;
- розвиток довільної поведінки та мислення. Дитина вже здатна планувати, контролювати свої дії, що сприяє формуванню відповідальності в соціальній діяльності;
- наслідування дорослих і авторитет вчителя. Діти часто наслідують значущих дорослих (вчителя, батьків), що створює можливості для цілеспрямованого формування активної соціальної позиції;
- формування моральних уявлень. У цьому віці закладається уявлення про добро, справедливість, взаємодопомогу – тобто основи соціально активної поведінки;
- ігрову діяльність, яка поступово змінюється навчальною. Водночас збереження елементів гри допомагає ефективно розвивати соціальні навички в груповій роботі.

Виховання є ключовим фактором соціалізації та становлення соціальної активності дитини. Саме через виховний процес дитина оволодіває нормами та правилами соціального життя, вчиться взаємодіяти з іншими людьми, приймати їх думку, співпрацювати; формує активну життєву позицію, готовність до участі в спільній діяльності, відповідальність за свої вчинки; розвиває емоційно-ціннісне ставлення до інших людей, що є підґрунтям для альтруїзму, волонтерства, ініціативності; отримує моделі соціальної поведінки, які демонструють вчителі, батьки, вихователі; включається в систему соціальних ролей – учень, товариш, помічник, учасник проєктів, класних справ тощо.

На думку Н. Бібік формування соціальної активності молодшого школяра в умовах Нової української школи передбачає створення освітнього середовища, де дитина не лише засвоює суспільні норми, а й отримує простір для самостійного усвідомлення їхньої цінності та вибору власних стратегій поведінки, що сприяє поглибленню її свідомої активності у взаємодії зі світом (Н. Бібік, 2017). Науковиця підкреслює, що формування компетентностей у молодших школярів не зводиться до простого накопичення знань. Натомість, основна увага приділяється розвитку свідомої активності та самостійності учнів. Це означає, що освітній процес має бути побудований таким чином, щоб спонукати дітей до активного пошуку рішень, ініціативності та відповідальності за власне навчання (Н. Бібік, 2018).

На думку Т. Андрійченко на уроках природознавства створюються особливі педагогічні умови, що сприяють формуванню соціальної активності молодших школярів. Взаємодія з навколишнім світом, вивчення природних явищ та процесів, а також усвідомлення екологічних проблем спонукають дітей до відповідального ставлення та активної участі у збереженні довкілля. Це, в свою чергу, закладає основи для формування соціальної активності, оскільки діти вчаться бачити зв'язок між своїми діями та їх наслідками для суспільства та природи (Т. Андрійченко, 2018).

Методи виховання соціальної активності молодших школярів є ключовим інструментарієм педагога для формування відповідальної, ініціативної та свідомої особистості. Їх правильний вибір та застосування дозволяють ефективно впливати на ціннісні орієнтації, поведінку та взаємодію дитини в суспільстві.

Методи виховання – це способи взаємопов'язаної діяльності педагога та вихованців, спрямовані на досягнення виховних цілей. У контексті формування соціальної активності молодших школярів особливе значення мають такі методи:

- **переконання:** метод впливу на свідомість дитини, формування її поглядів, переконань, ставлення до соціальних явищ. Це може бути роз'яснення важливості дотримання правил, обговорення моральних дилем, аналіз вчинків героїв літературних творів. Для молодших школярів переконання ефективне через діалог, розповіді, звернення до їхнього емоційного світу;

- **приклад:** демонстрація зразків соціально активної поведінки. Для молодших школярів це можуть бути приклади з життя дорослих (вчителя, батьків), однолітків, а також героїв казок, фільмів, мультфільмів. Важливо, щоб приклад був зрозумілим, позитивним і викликав бажання наслідувати;

- **вправлення:** багаторазове повторення дій та вчинків у різноманітних умовах, що сприяє формуванню навичок соціально активної поведінки. Це участь у спільних проєктах, виконання суспільно корисних доручень, дотримання норм поведінки у колективі. Вправлення перетворює знання та переконання на стійкі звички;

- **заохочення:** використання позитивних стимулів для зміцнення бажаної поведінки та розвитку позитивних якостей. Це може бути похвала, висловлення подяки, надання символічних нагород (наприклад, "зірка активності"), визнання заслуг перед колективом. Заохочення формує позитивну мотивацію до соціальної активності;

- **покарання:** метод стримування небажаної поведінки, який застосовується у випадках порушення норм та правил. Для молодших школярів покарання повинно бути обґрунтованим, педагогічно доцільним, спрямованим на усвідомлення помилки, а не на приниження. Це може бути зауваження, тимчасове обмеження в певних привілеях або додаткове доручення, що виправляє ситуацію. Важливо, щоб покарання не відбивало бажання до активності взагалі, а лише коригувало її спрямованість (Г. Васянович, 2012).

Методи виховання соціальної активності можна класифікувати за їхньою природою та домінуючим каналом впливу:

1. **словесні методи:** спрямовані на формування свідомості, поглядів, уявлень про соціальні норми та цінності через слово:

- **розповідь, бесіда, пояснення:** допомагають донести інформацію про важливість взаємодопомоги, відповідальності, участі в суспільному житті;

- **дискусія, диспут:** сприяють обговоренню проблемних ситуацій, формуванню власної позиції, вмінню аргументувати;

- **читання та обговорення художніх творів:** розвивають емпатію, розуміння моральних цінностей, спонукають до роздумів про вчинки героїв та їх соціальне значення;

2. **практичні методи:** передбачають організацію діяльності учнів, що сприяє набуттю соціального досвіду та формуванню практичних навичок соціальної взаємодії:

- вправи та доручення: виконання конкретних завдань, що вимагають взаємодії з іншими, дотримання правил, прояву ініціативи (наприклад, чергування в класі, допомога молодшим, участь у шкільних заходах);

- гра (рольові, сюжетні, ділові): створення ігрових ситуацій, які імітують соціальні взаємодії, дозволяють дітям "прожити" різні ролі, навчитися співпрацювати, вирішувати конфлікти;

- організація суспільно корисної праці: участь у прибиранні території школи, догляд за рослинами, допомога людям похилого віку (якщо це можливо та безпечно);

3. **Емоційно-ціннісні методи:** спрямовані на формування емоційного ставлення до соціальних норм, цінностей та власної активності, розвиток емпатії та моральних почуттів:

- створення виховних ситуацій: організація умов, в яких діти переживають певні емоції, пов'язані з проявом соціальної активності (наприклад, ситуація взаємодопомоги, спільного успіху).

- етичні бесіди: обговорення моральних норм, аналіз вчинків, що викликають емоційний відгук;

- заохочення та схвалення: формування позитивних емоцій від успішної соціальної взаємодії та проявів активності;

- приклад дорослих та однолітків: емоційний відгук на позитивні зразки поведінки.

Вибір методів виховання соціальної активності молодших школярів залежить від конкретних завдань, які ставить перед собою педагог:

- для формування соціальних знань та уявлень доцільно використовувати словесні методи (бесіди, розповіді, пояснення), а також емоційно-ціннісні (читання та обговорення творів);

- для розвитку умінь та навичок соціальної взаємодії переважатимуть практичні методи (вправління, доручення, ігрові ситуації, проєктна діяльність);

- для формування ціннісних орієнтацій та моральних якостей ефективними будуть емоційно-ціннісні методи (створення виховних ситуацій, приклади), а також переконання через діалог та обговорення;

- для стимулювання ініціативи та відповідальності важливо застосовувати заохочення за активну участь та практичні методи, що передбачають самостійне прийняття рішень та відповідальність за результат.

Ефективність виховання соціальної активності молодших школярів значною мірою залежить від свідомого та цілеспрямованого застосування різноманітних методів – від переконання і прикладу до практичного вправління та заохочення. Ці методи є універсальними інструментами педагога, що допомагають формувати свідомість, вміння та ціннісні орієнтації дитини. Однак, щоб ці теоретичні засади та методичні підходи набули повноцінного втілення та дали найвищий результат, необхідне середовище, яке стимулює їх практичне застосування та всебічний розвиток особистості. Таким ідеальним простором, що розширює горизонти традиційного навчання та посилює виховний вплив є позашкільна освіта. Вона не лише доповнює шкільну програму, а й створює унікальні можливості для природного розвитку соціальної активності дитини, втілюючи розглянуті методи в живих, діяльнісних формах.

Позашкільні заклади освіти є справжнім скарбом для розвитку соціальної активності дітей завдяки розмаїттю пропонованих гуртків, секцій, студій та клубів. Це різноманіття дозволяє кожній дитині знайти заняття до душі, що є ключовим для формування внутрішньої мотивації та свідомого вибору – фундаменту соціальної активності.

Розглянемо, як різні напрями позашкільної роботи сприяють розвитку соціальної активності:

1) спортивні секції (футбол, баскетбол, плавання, карате тощо): спрямовані не лише на покращення фізичної форми, а й навчання командній взаємодії, дисципліні, взаємодопомозі та відповідальності за спільний результат. Вони переживають спільні перемоги та поразки, вчаться підтримувати одне одного, дотримуватися правил і поважати суперників, що є важливим соціальним досвідом;

2) мистецькі студії (театр, хореографія, вокал, образотворче мистецтво): такі заняття розвивають креативність, самовираження та вміння працювати в команді над спільним проєктом (наприклад, постановка вистави, створення колективної картини). Діти вчаться

взаємодіяти на сцені, розподіляти ролі, критично оцінювати свою роботу та роботу інших, а також виступати перед аудиторією, що формує впевненість у собі та публічну активність;

3) екологічні клуби та гуртки («Юні натуралісти», «Зелений патруль»): у таких об'єднаннях формується відповідальне ставлення до довкілля та активна громадянська позиція. Діти беруть участь у проєктній діяльності (наприклад, створення годівничок, прибирання парків, вивчення місцевої флори та фауни), проводять інформаційні кампанії, вчаться співпрацювати для досягнення спільних екологічних цілей. Це безпосередньо впливає на їхню соціальну відповідальність;

4) технічні гуртки (робототехніка, авіамодельовання, конструювання): заняття в гуртках розвивають логічне мислення, інженерні здібності та вміння працювати в команді над складними проєктами. Спільне конструювання, тестування моделей та участь у змаганнях стимулюють обмін ідеями, взаємодопомогу та цілеспрямованість, що є важливими складовими соціальної активності;

5) туристичні та краєзнавчі гуртки: сприяють розвитку самостійності, відповідальності за власне життя та життя групи, а також взаємовиручки в умовах походу чи дослідження рідного краю. Діти вчаться планувати, організовувати, долати труднощі разом, що є неоціненним досвідом соціальної взаємодії.

Успіх формування соціальної активності молодших школярів полягає в комплексному та системному застосуванні різноманітних методів, їхньому поєднанні, врахуванні вікових та індивідуальних особливостей дітей, а також тісній взаємодії з батьками та іншими суб'єктами виховного процесу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дослідження проблеми формування соціальної активності у молодших школярів підтверджує її багатогранність і надзвичайну важливість для повноцінного розвитку особистості. Соціальна активність є не лише результатом впливу соціального середовища, а й визначальним чинником, що формує його. Вона проявляється у свідомому та ініціативному прагненні дитини до зміни соціальних умов, формуванні якостей і ціннісних орієнтацій, а також в усвідомленому виборі участі в суспільному житті.

Молодший шкільний вік визначено як сензитивний період для формування соціальної активності, оскільки саме в цей час дитина активно інтегрується у шкільний колектив, де формуються норми поведінки, цінності та комунікативні вміння. Вікові особливості, такі як соціальна спрямованість розвитку, довільність поведінки та мислення, наслідування дорослих, формування моральних уявлень та ігрова діяльність, створюють сприятливі умови для цілеспрямованого виховного впливу.

Отже, ефективне формування соціальної активності молодших школярів можливе лише за умови інтегрованого підходу, що поєднує цілеспрямовану виховну роботу у шкільному середовищі з використанням різноманітних методів та активним залученням потенціалу позашкільної освіти.

Подальші дослідження у цій галузі можуть бути зосереджені у напрямку розробки та апробації інноваційних педагогічних технологій формування соціальної активності молодших школярів, що інтегрують елементи ігрової, проєктної та волонтерської діяльності в умовах як шкільної, так і позашкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрійченко Т. Педагогічні умови формування соціальної активності учнів молодших класів на уроках природознавства. *Початкова освіта*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. С. 16.
2. Бібік Н. Нова українська школа: орієнтири для вчителя. Київ : Основа, 2017. 128 с.
3. Бібік Н. Компетентнісний підхід у початковій освіті: методологія та практика. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. 2018. Вип. 60. С. 27–31.
4. Васянович Г. Основи психології : навчальний посібник. Київ : Педагогічна думка, 2012. 114 с.
5. Литвиненко О. Формування соціальної активності молодших школярів у позаурочній виховній діяльності : дис. ... к-та. пед. наук : 13.00.07 / Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2021, 250 с.
6. Роменець В. Психологія творчості : посібник. Київ : Либідь, 2001. 288 с.
7. Сімко Р., Шинкарьок В., Шинкарьок А. Психологічні особливості активності та діяльності людини. *Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць*. (1). 2019.

8. Скрипніков В. Особливості формування соціальної компетентності молодших школярів у позашкільній діяльності. *Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи* : матеріали III наук.-практ. інтернет-конф. здобувачів другого (магістер.) рівня вищ. освіти ф-ту початк. навчання, Харків, 5 груд. 2023 р. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2023. С. 39.

9. Супрун М. Педагогіка: Підручник для духовних і світських закладів освіти. Київ : КДА, 2018. 400 с.

REFERENCES:

1. Andriichenko T. (2018). Pedagogichni umovy formuvannya sotsialnoi aktyvnosti uchniv molodshykh klasiv na urokakh pryrodoznavstva. *Pochatkova osvita: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia, S. 16.

2. Bibik N. (2017) *Nova ukrainska shkola: oriientyry dlia vchytelia*. Kyiv : Osnova, 128 s.

3. Bibik N. Kompetentnisnyi pidkhid u pochatkovii osviti: metodolohiia ta praktyka. *Problemy suchasnoi pedagogichnoi osvity*. 2018. Vyp. 60. S. 27–31.

4. Vasianovych H. (2012). *Osnovy psykholohii : navchalnyi posibnyk*. Kyiv : Pedagogichna dumka , 114 s.

5. Lytvynenko O. (2021). *Formuvannya sotsialnoi aktyvnosti molodshykh shkoliariv u pozaurochnii vykhovnii diialnosti* dys. kan. ped. nauk 13.00.07 «Teoriia i metodyka vykhovannia». Kyivskyi universytet imeni Borysa Hrinchenka, Kyiv.

6. Romenets V. (2001). *Psykholohiia tvorchosti : posibnyk*. Kyiv : Lybid, 288 s.

7. Simko R., Shynkariuk V., Shynkariuk A. (2019). *Psykholohichni osoblyvosti aktyvnosti ta diialnosti liudyny*. *Problemy suchasnoi psykholohii. Zbirnyk naukovykh prats*. (1).

8. Skrypnikov V. (2023). Osoblyvosti formuvannya sotsialnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv u pozashkilnii diialnosti. *Innovatsii v pochatkovii osviti: dosvid, vyklyky sohodennia, perspektyvy* : materialy III nauk.-prakt. internet-konf. здобувачів другого (магістер.) рівня вищ. освіти ф-ту початк. навчання, Харків, 5 груд. 2023 р. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, С. 39.

9. Suprun M. (2018). *Pedagogika: Pidruchnyk dlia dukhovnykh i svitskykh zakladiv osvity*. Kyiv : KDA, 400 s.

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.09.2025

Дата публікації: 03.11.2025